

ПО ПОВОД КАНОНИЗАЦИЈАТА НА
ПРЕПОДОБЕН ОТЕЦ ЈОАНИКИЈ,
АРХИМАНДРИТ РАКОТИНСКИ

УДК 271. 2 – 36: 929 Јоаникиј Ракотински, св.

Јеромонах Кирил БИГОРСКИ

ПРЕПОДОБНИОТ ОТЕЦ ЈОАНИКИЈ, АРХИМАНДРИТ РАКОТИНСКИ (1847 – 1940)*

Како особено дејствителни чинители на општествената историја и на историските процеси, вообичаено ги среќаваме големите државници, истакнатите општественици, енергичните војсководци, великаните од областа на уметностите и науките и редица други, за кои до денес научните летописи и изданија на минатоведението со гордост си спомнуваат и ги проучуваат нивните животи. Меѓутоа, среде личностите – макар и скриени во мракот на анонимноста – што втиснале посебен, неизбришлив печат во фонот на историските текови се причислуваат и не малку синови на Црквата Христова, кои со својата богоподобност, ненаметливо, тивко и смирено, оставиле извесна мера на благоухание во човечката историја, којашто, за жал, е претежно црвено обоена од крвта на безбројните војни, судири, меѓусебни зависти, истребувања...

Една од тие личности што со светост ја збогатиле македонската историја во втората половина на деветнаесеттиот и првата на дваесеттиот век е Преподобниот отец наш Јоаникиј Георгиев Хаџи-Чешмеџиев, Архимандритот Ракотински. Иако за овој духовник, учител, преродбеник, калиграф, светител прилично долго време се говорело и по нешто се пишувало, особено во црковните кругови,

* При лектурата на текстот се направени одредени отстапки со цел да се запази специфичниот израз на авторот (од Редакцијата).

сепак поопсежна и постудиозна научна публикација досега не е објавена. Најверојатно, причина за тоа било непостоењето доволно податоци за неговиот живот, со исклучок на одредени парцијални пишани сведоштва и разговори со неколку повозрасни луѓе, коишто лично го познавале „дедо ација“, како што останал запаметен отец Јоаникиј во меморијата на ракотинчани.

Врз основа на тие оскудни извори се напишани неколку статии за него. Прв кој почнал да истражува за „нераспаднатиот светец“ од Ракотинци бил свештеникот отец Богослов (Богe), кој во 1986 година бил назначен за парохиски свештеник во с. Ракотинци и во околните села. Уште од самото свое доаѓање во селото, о. Богe лично се запознал со чудото на тогаш сè уште нераспаднатото тело на Архимандритот Јоаникиј. Имено, тоа лежело во истата барака во која било положено пред 33 години. Иако црковната барака каде што било положено телото на Преподобниот била полураспадната, без прозорци, со разрушен покрив, изложена на сите атмосферски влијанија, сепак тоа не претрпело никакво распаѓање! „Лицето му беше светло, жолто како восок, со блажена насмевка, поубаво дури и од она на жив човек што спие“, се сеќава о. Богe. „Па, дури и едната рака, што се беше одделила од телото, најверојатно при свлекувањето на земјиштето, и таа лежеше покрај телото, цела, недопрена од силата на смртта.“¹

Свештеникот Богe посакал да дознае нешто повеќе за животот на овој свет, богоуподобен човек, па побарал и поддршка од познатиот професор од Православната богословија во Драчево, г. Борис Бошковски. Тие двајцата заедно, во месец март 1986 година, направиле едно првично истражување за животот и за светлоликата личност на ракотинскиот подвижник. Најмногу податоци добиле од

¹Разговор воден со о. Богe Димитриевски на 7 февруари 2013 година во една од просториите на административната архиепископска зграда кај соборниот храм Свети Климент Охридски во Скопје.

стариот дедо Трајче, кој своевремено многу години му бил прислужник на Архимандритот Јоаникиј во манастирот на Свети Илија, а кој тогаш сè уште бил жив. Сите материјали собрани од ова истражување, отец Боге љубезно му ги отстапи на нашиот Старец, Архимандритот Партениј, игуменот на Свештената Бигорска Обител на Чесниот Претеча, кој, како искусен хагиограф, во 2012 година доби задолжение од Неговото Блаженство, Архиепископот Охридски и Македонски г. г. Стефан, да подготви житие на Преподобниот Јоаникиј со цел да се впише неговото име во Диптихот на Светиите.

Свое истражување за култот на отец Јоаникиј меѓу ракотинчани направил и Архимандритот Методиј Златанов (сегашниот Митрополит американско-канадски) и резултатите од него ги објавил во црковното списание „Премин“². Со личноста на Архимандритот Јоаникиј поревносно се занимавал и отец Игор Калпаковски, објавувајќи доста податоци за неговиот живот³. Потемелна статија составила и проф. Јасмина Чокревска-Филип, но во неа само накусо се осврнува на животот на преподобниот, а повеќе се насочува кон анализа на евлогиите што ги донел тој од своето поклоничко патување во Светата Земја⁴.

Сепак, пресвртница во процесот на собирање податоци за животот на загадочниот ракотински подвижник настана со пронаоѓањето на неговата лична автобиографија на 19 јули 2016 година од страна на неколку монаси од бигорското братство. Имено, со благослов на игуменот Архимандрит Партениј беше направено

² Архимандрит Методиј Златанов, „Светила што не згаснуваат: архимандрит Јоаникиј (1839 – 1940)“, *Премин*, двоброј 25 – 26, година IV, Скопје, јануари 2005, 54–57.

³ Презвитер Игор Калпаковски, „Архимандритот“, објавено на *ПреминПортал* на 16 јануари 2008 г., <http://preminportal.com.mk/duhovnost-2/prashanja-do-duhovnikot/1073-arhimandritot> (пристапено на: 28.6.2017 г.).

⁴ Јасмина Чокревска-Филип, „Секавање на Јоаникиј Хаџи Чешмеџиев архимандрит ракотински“, *Патримониум.МК: Списание за културното наследство – споменици, реставрација, музеи*, (Скопје: Каламус, 2011), св. 9, 285–289.

истражување во селото Ракотинци, каде што беше разговарано со повеќе тамошни жители, од кои неколку повозрасни лично го познавале отец Јоаникиј. Во тој наврат, во еден помошен објект на селската црква „Успение на Пресвета Богородица“ беа пронајдени документи – претежно од економски карактер (инвентарни книги, дневници на касата, купопродажни ливчиња) – што лично ги водел игуменот на Ракотинскиот манастир „Свети Илија“. При внимателното расчитување на материјалот, во еден од дневниците на касата беше пронајдена неговата автобиографија⁵. Таа е пишувана лично од о. Јоаникиј. Тоа може лесно да се воочи од споредбата со другите документи пишувани од негова рака (дневници на касата, деловодници, инвентарни книги, неговиот познат лекарственик), како и од тоа што уште на првата страница, по неколкуте основни фактографски известија пишувани во 3 л. еднина, следува текст пишувачки во јас-форма. Автобиографијата содржи 11 пишани страници, вклучувајќи ја и насловната, со формат 21 x 34 см. Текстот е на лош српски јазик и е, најверојатно, составен како одговор на едно барање од 1930 г. од тогашното српско црковно управителство во Скопје, што се потврдува и од еден запис за примени и испратени писма од деловодната книга што ја водел о. Јоаникиј.

Текстот е напишан во с. Ракотинци на 6/19 март 1930 година, а о. Јоаникиј се ословил како: „Смирениот и грешен Старешина на Ракотинскиот Манастир“.

+++

Преподобниот отец Јоаникиј се родил на 7 јануари (20 по нов стил) 1847 година во градот Охрид, токму на денот кога светата Православна Црква го слави Соборот на Чесниот и славен Пророк, Претеча и Крстител Јован. Затоа и на светото крштење го добил името Јован (Георгиев Чешмеџиев). Иако сознанијата за детството и за младоста се

⁵ <http://bigorski.org.mk/vesti/nastani/pronajdena-avtobiografija-na-prepodoben-joanikij/> (пристапено на: 30.6.2017).

скудни, сепак сеопфатниот карактер на Јовановата личност ни сведочи за високиот степен на образование не само во духовноста, туку и во световните науки, од што би можело да се заклучи дека тој во младоста многу успешно ја заокружил својата духовна надградба и во некои од тогашните постојни образовни заведенија. Од неговата *Автобиографија*, пак, точно дознаваме дека од 1855 до 1858 година учел во основно грчко, тогаш единствено, училиште во Охрид, а ноќе се поучувал на словенската азбука и слово.

Тешките животни околности го натерале семејството Чешмеџиеви во 1860 година да се пресели во Скопје, каде што Јован го изучувал часовничарскиот занает при брат си Ставре. Во 1873 година тој конечно се посветил на монашкиот подвиг и пристапил во обителта на Свети Пантелејмон во скопското село Нерези, каде што на 17 јануари 1873 година бил потстрижен во светиот монашки ангелски лик и го добил името Јоаникиј. Како монах поживеал уште година и половина во истиот манастир, по што преминал во манастирот на Светиот пророк Илија во с. Бањани. Меѓутоа, една вечер манастирот бил нападна од разбојничка група Арнаути, кои сакале да ја скршат манастирската порта и да го опљачкаат манастирот. Тоа го принудило отец Јоаникиј извесно време да престојува кај своите браќа и сестри во Скопје. Во Скопје се сретнал со игуменот на Марковиот манастир, отец Теофил, инаку некогашен долгогодишен собрат на Бигорската Обител, кој го поканил отец Јоаникиј кај себе во манастирот. Од времето на неговиот престој во Марковиот манастир потекнува прекрасниот препис на Богородичниот акатист, кој денес се чува во Музејот на град Охрид. На ова калиграфско дело изработено во 1874 година Преподобниот подоцна се потпишал како: „Благовейни отче Јоаникија Горгиовъ, Ракотинци“.

Меѓутоа, една јунска ноќ во 1875 година, игуменот на Марковата обител, отец Теофил, бил во дебарскиот крај, нему добро познат, да проси милостина за својот крајно осиромашен манастир. Тогаш некој

одметник од турската војска по име Саид, заедно со својата разбојничка група, ги нападнал отец Јоаникиј и другите прислужници во Божјиот дом. Мислејќи дека отец Јоаникиј е, всушност, игуменот, Саид со особена жестокост се однесувал со него, па дури и му се заканил дека ќе го убие доколку не му ги даде парите. Само Божјата правда го сочувала Преподобниот, кој со смирение и мудрост успеал некако да го убеди насилникот дека тој навистина не е игуменот и дека не поседува никакви пари. Разбојникот си заминал, но рекол дека пак ќе се врати по парите. Оваа случка повторно го принудила кроткиот молитвеник и тихувател да оди во Скопје кај својот брат Ставре, кој во тоа време важел за еден од градските првенци. Отец Јоаникиј останал таму сè до празникот на Светите Апостоли Петар и Павле, кога добил понуда да замине во селото Ракотинци да им биде свештеник на тамошните жители и учител на нивните деца. „Селаните не сакаа да ме пуштат веќе“, си припомнува Светиот во својата *Автобиографија*, „а пошто немав ни каде да се настанам, бидејќи немаше ниту една зграда, решивме одма да изградиме една куќичка од два дела и одоздола штала за коњот, од кои едниот дел би служел за стан, а другиот за школо.“

Тогашниот егзархиски скопски Митрополит, г. Кирил, го дал својот архипастирски благослов за отец Јоаникиј да прими свештенички чин и да остане во селото како свештеник и учител на нивните деца, бидејќи тогаш немало ниедно училиште во тој крај. Митрополитот Кирил, кој бил познат духовник и голем борец за народната просвета, на 13 јули (стар стил) 1875 година го ракоположил Преподобниот во јероѓаконски чин, а на 20 истиот месец, на споменот на Св. Пророк Илија, и во јеромонашки чин. Набргу за новиот јеромонах се расчуло по околните краишта, така што многу луѓе почнале да доаѓаат кај него за духовна поткрепа и помош.

Во 1875 година, по Божјо повеление и со благослов на месниот епископ Кирил, преподобниот Јоаникиј се зафатил со нова работа –

реизградба на некогашниот Ракотински манастир „Свети Илија“, којшто бил разрушен до темел. По четири години макотрпен труд и искушенија, пред сè од страна на иноверните власти, во слава на Бога и на голема радост за православните христијани, најпосле се издигнал новиот храм посветен на Светиот Пророк Илија. Преподобниот се погрижил светилиштето да го украси и со икони и со сиден живопис, па затоа ги повикал познатите зографи Петар и Наце Николови од Велес и на 19 јули 1879 година, токму спроти манастирската слава, овој ревносен монах се удостоил со радост да го дочека крајот на своето богоугодно градителско дело. Храмот бил осветен следната 1880 година од тогашниот егзархиски скопски Митрополит, г. Теодосиј (Гологанов).

Со истата ревност и љубов кон светињата со која го изградил храмот, Свети Јоаникиј ја продолжил својата ктиторска дејност, сакајќи целиот манастир да го направи едно вистинско духовно прибежиште за народот, место каде што луѓето ќе се описменуваат и ќе се учат на богопознание, но и своевидно сокровиште каде што грижливо ќе се чува и ќе се запазува народното и културното благо. Затоа, во новоизградените манастирски зданија, покрај монашките ќелии, маѓерницата, трпезаријата, гостинските одаи, казарницата и некои работилници, бил одвоен простор и за библиотека со скромна книжевна, па дури и архивска граѓа. Преподобниот самиот се зафатил со внимателно водење на манастирските книги и со кореспонденција, притоа грижејќи се и за основната матична документација на селото. А како вистински љубител на народната традиција и творештво, со високоиздигната свест за нивната ценост и значење, овој просветлен монах посветил дел од своето време и на тој определувачки израз на нашата самобитност, правејќи во својот манастир збирка на народни носии од тој крај. Истовремено, тој не ги губел од вид ни материјалните потреби на своите соселани, па за барем малку да им ги олесни тешкотиите на секојдневниот живот и да им ја ублажи

бедата, човекољубиво им ги отстапувал манастирските ниви на користење на најсиромашните семејства. Во меѓувреме изградил и воденица, која работела со силата на еден коњ. Со неа се ползувале и жителите од сите околни села, бидејќи била единствена во тој крај. На тој начин, милосрдниот Старец придонесувал не само за опстојување на манастирот, туку и на целата ракотинска област.

Посебна била посветеноста на Свети Јоаникиј кон децата. Така, во својата обител, во 1896 година подигнал и основно училиште за деца. Тука тој самиот ги поучувал и ги воспитувал младите души. „Од многуте куќи што ги имаше тогаш селото“, си припомнува дедо Трајан Тошковски (роден 1924 г.) од Ракотинци, „само Хаџи-Јоаникиј беше писмен. Тој и училиштето ни го направи. Ни беше и свештеник, и лекар, и учител. Имаше голема чест меѓу луѓето, цело село му се поклонуваше. Тој беше и мајка и татко на целото село.“⁶

Во 1905 година отец Јоаникиј ја посетил и Светата Земја и Светиот Град Ерусалим. Од тоа време останал запаметен кај народот како Хаџи Јоаникиј.

Во херојскиот, но крајно тежок и многутрадален илинденски и поилинденски период, Преподобниот Јоаникиј, како добар пастир кој ја полага душата за овците свои (сп. Јован 10,11), освен сострадалната болка за своето напатено словесно стадо, и самиот поднесувал страдања и големи непријатности од омразените поробителни власти и одметници. Во *Автобиографијата* тој пишува: „Од 1900, па сè до 1908 година, поради комитските побуни, честопати беше претресувано и селото Ракотинци и во манастирот заседнуваше турска војска по неколку месеци; а при претресите, според тогашниот закон, го поведуваша и парохискиот свештеник, тој прв да влегува по селските домови; па така, секој ден наместо да бидам на молитва, постојано бев во тревога да не ме повикаат за претрес на селото.“

⁶ Разговор воден со Трајан Тошковски (роден во 1924 година во с. Ракотинци) на 19 ноември 2015 година во неговиот дом во Скопје.

Покрај другите дејности, Преподобниот Јоаникиј се занимавал и со собирање секакви билки, од коишто подготвувал најразлични лекарства. Насобраните рецепти за приготвување природни лекови тој со извонреден краснопис ги запишал на четириесетина страници во својата книга *Лекарство*, којашто до денес се чува во Архивот на Православниот богословски факултет во Скопје. На оваа скромна, но народно полезна збирка, стои како сведоштво неговиот своерачен потпис: „Сия Книга лекарство собралъ и писалъ Іѡаникий Священноинокъ. 1884 л. 30 Августъ“.

Поради своите големи и макотрпни заложби на полето на духовното пастирство, миротворството, просветата и сеопштата грижа за христијанскиот народ, на 31 јули (13 август) 1913 година отец Јоаникиј бил произведен во игумен, при што иако му доделил висок чин, сепак тогашниот скопски Митрополит Викентиј ја ограничил неговата пастирска дејност само на селото Ракотинци, колку само да може да го издржува манастирот во неговите основни потреби. Тоа придонело Ракотинскиот манастир, кој и претходно бил многу сиромашен, да западне во крајна скудноост и беда, за што сведочат и зачуваните дневници на манастирската каса и инвентарните книги што уредно ги водел самиот отец Јоаникиј. Показател за високиот духовен раст на преподобниот е и фактот дека и покрај подозрението на тогашните духовни и световни власти, бил исповедник и на членови од високата црковна јерархија, па така се споменува дека некогаш ги исповедал и самите скопски митрополити Варнава, подоцнежен српски патријарх, и Јосиф, којшто при една средба со овој Божји угодник рекол: „Отче Јоаникие, јас сум епископ по чин, а ти по дело.“ Конечно, во месец јуни 1935 година Преподобниот Јоаникиј бил удостоен со архимандритското достоинство.

По долгиот и маченички животен пат, целиот исполнет со непрестајно и посветено служење на Бога и на ближните, дошло време преподобниот Старец Јоаникиј да се одмори од своите големи

богоугодни трудови и подвизи и да премине во спокојот на вечното блаженство. Пред да премине во блажената вечност, Преподобниот ги повикал своето чедо и собрат Софрониј и манастирскиот прислужник Трајче и им рекол: „Јас сум веќе стар и треба да си одам од овој свет. Затоа ќе ја направам оваа моја мала гробница, каде што ќе го положите моето тело за и по смртта моја луѓето да се поучуваат од мене.“ Самиот си избрал место во манастирскиот двор и започнал самиот да си го копа гробот, а кога селаните го замолиле да му помогнат, тој ги одвратил со зборовите: „Ова е лично за мене, сам ќе си го направам.“ На 24 јануари 1940 година, на деведесет и тригодишна возраст, богоблажениот Архимандрит Јоаникиј, игуменот на Ракотинскиот манастир, преминал кај Господа во Неговите рајски обители.

Тринаесет години по неговото упокојување во Христа, неговите блиски, на коишто им беше предвестил дека неговото тело „нема долго да остане во земјата, туку ќе излезе надвор од неа, за поука на луѓето“, дочекале да го видат исполнувањето на ова пророштво. Имено, во јануари 1953 година, во селото настанало свлекување на земјиштето, при што целосно настрадал и манастирот на Св. Илија, неговиот храм, конаците, но и гробот на преподобниот. Тогаш, според кажувањата на ракотинчани, „земјата се отворила и неговото живолико тело излегло на светлина“. Нераспадатото тело на блажениот старец причинило голем восхит меѓу селаните и уште повеќе ги уверило во светоста на неговиот живот.

Со благослов на Неговото Блаженство, Архиепископот Ангелариј, на 23 јуни 1986 година свештениците Ецо Јовановски, Методија Лазаревски и Боге Димитриевски, во присуство на жителите од с. Ракотинци, го пренеле чесното и нетрулежно тело на Христовиот угодник од црквата „Успение на Пресвета Богородица“ во обновениот манастир на Свети Илија, каде што го положили во нов гроб. При извршувањето на чинот на панихидата и миењето на телото со вино и

елеј, тоа добило изглед на човек потонат во спокоен сон и почнало да шири силно благоухание.

Но, за жал, тоа земно почивалиште било направено крајно нестручно и повеќе наликувало на обичен бетонски ров, делумно затворен со бетонски плочи, отколку на вистински гроб. Како последица на процепите оставени меѓу плочите, ровот се полнел со вода, особено во зимскиот период, така што телото постојано пребивало во тиња и кал. Од сето тоа, а најмногу поради нашите гревови, Бог допуштил Светиот да се распадне, така што најпосле во мрачниот и каллив гроб останале само коските. Во 2008 година тие беа пренесени во Свештената Бигорска Обител, каде што беа соодветно очистени од страна на игуменот и на браќата. Во 2010 година чесните мошти ѝ беа предадени на Архиепископијата во Скопје. Во тековната 2017 година, со одлука на Светиот Синод на Македонската Православна Црква, името на Преподобниот Архимандрит Јоаникиј беше впишано во Диптихот на Светиите на Православната Црква.